

S. E. Finer en de rol van het Chinese leger tijdens de Culturele Revolutie (1)

Leo Douw

1. Inleiding

Eén van de meest dramatische aspecten van de Grote Proletarische Culturele Revolutie (1966-1969) is de enorm toegenomen rol van het Chinese leger in het proces van politieke besluitvorming. In deze periode groeide China uit tot "(...) a garrison state, which was girding itself for war against internal threats from factions and national minorities and external threats from the great powers" (2).

Finer's *Man on horseback* besteedt geen aandacht aan de politieke rol van de militairen in de Chinese Volksrepubliek. Het is dus een open vraag of Finer zelf zijn analyse hier van toepassing acht. Hij sluit het Chinese geval echter ook niet uit. Bovendien heeft de ongekennde machtstoename van het Chinese Volksbevrijdingsleger (verder: VBL) tijdens de late jaren zestig zoveel opmerkelijke karaktertrekken dat een confrontatie met Finer's werk niet achterwege mag blijven. Hieronder zal op twee punten worden ingegaan.

In de eerste plaats valt het in de literatuur over dit onderwerp op dat het politieke ingrijpen door de Chinese militairen tijdens de Culturele Revolutie nooit verklaard wordt uit hun conflicten met de civiele overheid als zodanig, of uit hun ontevredenheid met "de" politici. Hier is de geldigheid van Finer's analyse met betrekking tot het Chinese geval fundamenteel in het geding. Finer rekent dergelijke tegenstellingen tot de belangrijkste motieven van militairen om in te grijpen in de politiek (3).

Een tweede, hiermee samenhangend, punt is de strijd

die in de periode 1956-1966 binnen het VBL en de Chinese Communistische Partij (verder: CCP of "de Partij") is gevoerd over de betekenis en de gevolgen van professionalisering voor het leger. Volgens Finer kan professionalisme binnen het leger een belangrijke oorzaak zijn van het verschijnsel dat de militairen hun belangen in strijd zien komen met de activiteiten van de politici (4). Hebben Chinese politici via bestrijding van het professionalisme in het leger geprobeerd om de kans op militaire staatsgrepen te verkleinen? En als dat zo is, welke gevolgen heeft dat dan gehad voor de verhouding tussen de militaire en de civiele sector van het politieke systeem?

2. De Chinese visie op de relatie tussen leger en maatschappij

Het is gebruikelijk om ten aanzien van de plaats die het leger in een socialistische maatschappij zou moeten innemen twee opvattingen min of meer polair tegenover elkaar te plaatsen.

In de eerste opvatting krijgt het leger volledig de kans zich te ontwikkelen tot een modern beroepsleger, modern in de zin van technologisch hoog ontwikkeld, sterk gespecialiseerd, met duidelijk onderscheiden rangen en functies, en geheel gericht op verdediging tegen buitenlandse agressie. In deze opvatting is het de Partij, en niet het leger, die de bevolking mobiliseert in geval van oorlog. Volgens dit model heeft het militaire systeem van de Sovjet-Unie zich ontwikkeld. Het staat het dichtst bij de Westerse opvattingen over de sociaal-politieke rol van het leger (5).

Tegenover deze opvatting staat een tweede, die het leger een belangrijke politieke rol toebedeelt. Volgens deze tweede opvatting wordt de gevechtsgeschiktheid van het leger in belangrijke mate verhoogd door kameraadschappelijke en democratische verhoudingen tussen soldaten van verschillende rangen, en door goede contacten tussen leger en bevolking, en tussen leger en Partij. Het leger deelt met de Partij de taak om de bevolking te mobiliseren, niet alleen in tijd van oorlog, maar

ook in vreedetijd. Deze opvatting sluit aan bij oorlogvoering van het guerilla-type, waarvan Mao Zedong een belangrijk theoreticus is.

In beide visies is de suprematie van de Partij onomstreden. In de woorden van Mao Zedong: "Politieke macht komt uit de loop van het geweer. Ons principe is dat de Partij het geweer commandeert; we moeten niet toestaan dat het geweer de Partij commandeert".

In de geschiedenis van de CCP hebben beide standpunten elkaar afgewisseld, afhankelijk van de militair-strategische situatie waarin de Partij zich bevond, en van de partij-facties die aan de macht waren. Daarbij is het overigens niet zo, dat de ene keer een volledig professioneel leger ontstond, en de andere keer een guerilla-leger "model-Mao". Dat komt doordat beide modellen elkaar feitelijk niet op alle punten uitsluiten, en elkaar soms zelfs kunnen aanvullen. Zo werd bijvoorbeeld in 1948 de Huai-Hai Veldslag geleverd, waarbij een menigte van meer dan één miljoen boeren werd georganiseerd om het meer professionele deel van het VBL van voorraden en proviand te voorzien (6).

Moet het professionalisme-debat, dat in 1956 in China aan het licht trad, nu gezien worden als een poging om het ontstaan van een politiek zelfstandige caste van beroepsmilitairen te voorkomen?

In beginsel is daar wel iets voor te zeggen. Joffe en Gittings, die de belangrijkste monografieën over dit onderwerp schreven (6), constateren dat de partijleiding zich in die jaren zorgen begon te maken over de ontwikkelingen in het leger sinds de Koreaanse Oorlog, en dat daarbij een groeiende afstand tussen Partij en leger een rol speelde. Zij wijzen op de influx van jonge, beter-opgeleide, officieren in het leger, die zich een arrogante houding aanmatigden tegenover hun ondergeschikten. Dat waren nu, in tegenstelling tot de periode vóór 1955 - het jaar waarin de militaire dienstplicht werd ingevoerd - veelal dienstplichtigen. Deze houding werd versterkt door de invoering van een rangenstelsel naar het model van de Sovjet-Unie, dat sterke hiërarchisering in de hand werkte. De eis van funktionele specialisatie kon bovendien

gemakkelijk politieke scholing naar de achtergrond dringen, en overconcentratie op de militaire professie bevorderen.

Dergelijke ontwikkelingen waren vooral op twee punten in strijd met het partijbelang van de jaren 1956-1958. In de eerste plaats wilde men toen alle beschikbare mankracht mobiliseren voor de opbouw van de nationale economie, inclusief de mankracht in het VBL. Vooral tijdens de "Grote Sprong Voorwaarts", de massacampagne in 1958 waarbij het gehele Chinese platteland werd georganiseerd in zeer grote collectieven, de Volkscommunes, moest het VBL veel mankracht afstaan voor de civiele produktie. Bovendien vond tegelijkertijd de campagne "Iedereen een Soldaat" plaats. Alle strijdbare personen werden daarbij ondergebracht in volksmilities, paramilitaire organisaties voor lokale defensie. Hierbij moest het VBL de organisatie en de training verrichten.

In de tweede plaats wilde men in versneld tempo de wapens moderniseren. In deze jaren ontstond de politieke kloof tussen China en de Sovjet-Unie die enkele jaren later tot een definitieve breuk zou leiden. Een belangrijke groep binnen de Chinese partijtop moet in deze jaren het wegvallen van de Russische militaire steun hebben voorzien. Deze groep nu beschouwde de ontwikkeling naar een professioneel leger zoals die tot 1956 had plaatsgevonden als een hinderpaal voor de opbouw van een zelfstandig modern leger in China, inclusief een eigen kernmacht. Men fulmineerde tegen "formalisme", "commandisme", en vooral ook tegen "het mechanisch navolgen van buitenlandse modellen".

Tegen deze achtergrond is het niet moeilijk te begrijpen dat in China een "politieke" opvatting over de relatie tussen leger en maatschappij *niet* het streven uitsluit naar modernisatie in de zin van een hoogontwikkelde technologie en een complexe funktionele differentiatie. Gittings stelt dan ook dat de propaganda voor de revolutionaire traditie van het VBL, dat wil zeggen de traditie die het accent legt op "militaire democratie", kameraadschappelijkheid, en goede relaties met de massa's, bedoeld was om de modernisatie te versnellen (7).

Joffe en Gittings leggen een zwaar accent op de spanningen die er door de bovenbeschreven problematiek ontstonden tussen "de" Partij en "de" beroepsofficieren. Zij sluiten in dit opzicht nauw aan bij de officiële Chinese pers, die in deze jaren uitzonderlijk veel aandacht besteedde aan het dogma van de politieke suprematie van de Partij over het leger. Deze aandacht verklaren zij uit angst bij de partijleiding voor een groeiende politieke zelfstandigheid van de beroepsofficieren.

Op deze manier onderbelichten zij echter het feit, dat de CCP in deze jaren zelf politiek verdeeld was. Met name de Grote Sprong Voorwaarts, die altijd nauw geassocieerd wordt met Mao Zedong en diens aanhang binnen de Partij, was een omstreden punt. Het roemruchte ontslag van Maarschalk Peng Dehuai als Minister van Defensie in 1959 moet geplaatst worden tegen deze achtergrond, en mag zeker niet alleen worden toegeschreven aan het feit dat hij de hoofdverantwoordelijke was voor de professionalisatie van het leger in de jaren vijftig.

Bovendien hechten Joffe en Gittings in hun analyse weinig waarde aan het feit dat veel beroepsofficieren deel uitmaakten van de Partij. Op dit punt zal in het volgende hoofdstukje dieper worden ingegaan.

3. Het niveau van de Chinese politieke cultuur

Finer legt twee hoofdkriteria aan voor de inschaling van samenlevingen naar niveau van politieke cultuur. Het eerste criterium is het al dan niet bestaan van "a wide public recognition of what or who is the sovereign authority" ("consensus"). Het tweede is "the width of the political public and how well it is organized in associations like trade unions, political parties, churches, etc." ("organisatie") (8).

Het belangrijkste probleem bij de toepassing van deze criteria op het Chinese politieke systeem is dat er een strikte scheiding aan ten grondslag ligt van militaire en politieke functies. Naarmate

een samenleving beter aan beide criteria voldoet, zal volgens Finer inmenging van de militairen in de civiel-politieke sector minder kans van slagen hebben.

In het voorafgaande hoofdstukje werd al betoogd dat in China militaire en civiele functies op het ideologische vlak bewust werden geïntegreerd. Nog belangrijker echter is het dat er ook gestreefd werd naar institutionele integratie van beide soorten functies in het geheel van het politieke systeem, in de periode 1959-1966 zelfs in toenemende mate.

Het meest problematisch daarbij voor Finer's model is de figuur van de politieke commissaris. Deze heeft tot taak om de politieke beleidslijnen vanuit de Partij naar het leger over te brengen, en ze daar te effectueren. Hij belichaamt op die manier het principe dat "de Partij het geweer commandeert". De macht van de politieke commissarissen heeft in de loop van de geschiedenis van de CCP gevarieerd (9), maar in de jaren vijftig was zij ten gevolge van de professionalisatie van het leger sterk teruggelopen. Vanaf 1959 werd deze trend door de toen nieuw benoemde Minister van Defensie, Maarschalk Lin Biao, teruggebogen. Men bouwde de Partij-afdelingen in het VBL uit tot in alle onderdelen en tot op de laagste niveaus. Tegelijkertijd ging men onder beroepsofficieren en dienstplichtige militairen veel aktiever leden werven voor de Partij en haar jongerenorganisatie in het leger (10). De positie die het leger al had als alternatief carrière-kanaal voor organisatorisch en technisch talent, en die ook voor veel andere ontwikkelingslanden kenmerkend is, werd hierdoor nog versterkt.

Bovendien stimuleerde men de samenwerking tussen de commandanten en de commissarissen uit het VBL en de civiele leiders op overeenkomstige bestuurlijke niveaus. Zij kregen opdracht om in elkaars bestuurslichamen zitting te nemen. De le Partij-secretaris van een provincie werd nu dikwijls tegelijkertijd le Politiek Commissaris op het overeenkomstige militaire niveau.

Deze institutionele verstrengeling van politieke en militaire functies roept grote analytische problemen op, wanneer men met Finer's model wil werken. Was de Partij een strikt civiele instelling? Was het VBL een strikt militaire instelling? Met name hier moet de vraag gesteld worden of wij, met Joffe en Gittings, voor de periode 1959-1966 kunnen spreken van toenemende controle van de Partij over het VBL. Trad er niet ook, als component van hetzelfde proces, een zekere "militarisering" van de Partij op? Een verder argument hiervoor is, dat de mobiliteit tussen partijbureaucratie en politieke afdelingen in het VBL zeer gering was.

Van groot belang in dit verband is de steeds groeiende rol die het VBL vanaf het begin van de jaren zestig speelde in de partijpropaganda. Men ging in toenemende mate typisch militair geachte deugden als kameraadschappelijkheid en opofferingsgezindheid aan de maatschappij ten voorbeeld stellen, in de vorm van deugdzame individuele soldaten, van legereenheden, en zelfs van het gehele leger. In 1964 bereikte dit soort propaganda een hoogtepunt in de campagne "Leer van het Volksbevrijdingsleger".

De verstrengeling van militaire en civiele functies is voorts geïnstitutionaliseerd in de volksmilitie. Deze was aanvankelijk gericht op de externe verdediging van de eigen lokaliteit (11). Het toezicht erop werd uitdrukkelijk opgedragen aan de Partij, maar het VBL had de verantwoording voor de militaire training. Na haar enorme bloei tijdens de Grote Sprong Voorwaarts (1958) verdween de volksmilitie vrijwel geheel in de periode 1960-1962. Vanaf 1962 echter leefde zij weer op, geheel in overeenstemming met Lin Biao's militaire opvattingen. Haar taak werd nu steeds meer omgebogen in de richting van politiek aktivisme en handhaving van de openbare orde, speciaal na 1964 (12).

Dat het VBL op deze manier betrokken raakte bij politietaken is binnen het Chinese politieke systeem opnieuw niet vreemd. Ook buiten de militia om had het leger politionele taken, zij het dat die waren ondergebracht in specifieke organen (13).

Uit al deze feiten moet geconcludeerd worden dat *Finer's* criterium "organisatie" ("the width of the political public and how well it is organized in organisations like trade unions, (...)") niet zonder meer gebruikt kan worden voor de analyse van het Chinese politieke systeem. Daarvoor behoren militaire organisaties té evident tot het "political public".

Als we *Finer's* criterium "organisatie" wat minder precies hanteren moet echter geconcludeerd worden dat het niveau van de Chinese politieke cultuur *laag* is. Immers, het overlappen van militaire en civiele functies biedt per definitie weinig garanties tegen militaire inmenging in politieke aangelegenheden. Het in de ideologie zo prominente principe, dat "de Partij het geweer commandeert", doet daar weinig aan af.

Daar moet nog aan toegevoegd worden dat civiele organisaties als vakbonden, kerken, etc. in de Volksrepubliek China niet onafhankelijk bestaan, maar stevig ingekapseld zijn in de structuur van de Partij.

Ook op *Finer's* criterium "consensus" scoort het niveau van de Chinese politieke cultuur laag. De verdeeldheid binnen het Chinese leiderschap bleek tijdens de Culturele Revolutie zo groot te zijn, dat er niet meer gesproken kon worden van één legitiem machtscentrum. Naar deze situatie is de Chinese politiek in de jaren vóór de CR langzamerhand toegesloegen.

Precieze toepassing van *Finer's* criterium is echter opnieuw lastig, omdat het hem gaat om de vraag waar de legitieme macht ligt *binnen* de civiele instellingen. In China was het VBL zelf echter voortdurend nauw bij de machtsstrijd betrokken.

De hoofdtegenstelling werd in deze periode gevormd door meningsverschillen over het algehele functioneren van partijbureaucratie, leger en staatsinstellingen. Mao Zedong en zijn aanhang vreesden een ontwikkeling in de richting van een vastgeroest, elitair partij-establishment, dat niet

meer in staat zou zijn tot modernisering van de Chinese samenleving. De meeste zittende bestuurders in Partij en leger daarentegen waren fel gekant tegen een radicalisering van de politiek, zoals die had plaatsgevonden tijdens de Grote Sprong Voorwaarts. Zij werden aangevoerd door Liu Shaoqi, die Mao in 1959 was opgevolgd als President van de Chinese Volksrepubliek, en Deng Xiaoping, Secretaris-generaal van de CCP.

De economische crisis waarin China direkt na de Grote Sprong terecht kwam leidde tot een verzwakking van Mao's machtspositie binnen de CCP. In de eerste helft van de jaren zestig kregen radicale ideeën daar weinig kansen meer.

Mao vocht echter terug. In 1962 zaaide hij verdeeldheid binnen de Partij via zijn slogan "Vergeet nooit de klassenstrijd". Het Centraal Comité van de CCP kwam in de daaropvolgende vier jaar niet meer plenair bijeen.

Bovendien wist Mao politiek aansluiting te vinden bij de Minister van Defensie, Lin Biao. Zoals we hierboven al zagen was Lin de drijvende kracht achter de politisering van het VBL in de periode 1959-1966, en achter de herleving van de volksmilitie, allebei zaken die tot Mao's ideeëngoed behoren. Op Lin's initiatief werd in 1964 het beroemde Rode Boekje met "Citaten van Voorzitter Mao" massaal in het leger verspreid, en tenslotte was hij ook verantwoordelijk voor de massacampagne "Leer van het Volksbevrijdingsleger" (zie boven). Tijdens deze campagne richtten kaders uit het VBL politieke afdelingen op in ministeries, fabrieken en staatshandelsorganisaties, naar het voorbeeld van de politieke afdelingen in het leger.

Hiermee tekent zich ook de machtsbasis van Mao en Lin af. Zij steunden niet alleen op een aantal kaders in het civiele gedeelte van de CCP, maar ook op de partijkaders in de politieke afdelingen van het VBL, met name die in de organen van de centrale legerleiding. Dezen dienden zich steeds meer aan als een alternatief voor de zittende civiele partijbureaucratie (14). Daarnaast had Lin sterke bindingen met delen van het corps van militaire

beroepscommandanten, niet zozeer gebaseerd op een gemeenschappelijk "Maoïstisch" ideeëngoed, als wel op samenwerking in de periode vóór 1949, en op Lin's prestige als militair. Volgens Schurmann tenslotte probeerden Mao en Lin hun macht uit te breiden via de volksmilities (15).

Uit deze gegevens blijkt dat de belangrijkste tegenstellingen in de Chinese politiek dwars door Partij en leger heen liepen. We kunnen, met enig voorbehoud, weliswaar concluderen dat de Chinese Volksrepubliek volgens Finer's criteria een laag niveau van politieke cultuur heeft. Het is echter zeer de vraag of deze conclusie veel bijdraagt tot een goed begrip van de machtsverhoudingen binnen het Chinese politieke systeem.

4. De Culturele Revolutie

Het centrale politieke gebeuren in de CR was de afbraak van de Partij als organisatie. De drijvende krachten hierachter waren Mao Zedong en zijn aanhang binnen en buiten de Partij. De leiding van de CR berustte bij de zogenaamde Culturele Revolutie Groep, een comité van wisselende samenstelling, maar meestal radicaal van opvatting. Het begin van de CR ging gepaard met een reeks zuiveringen in leger en Partij, vanaf november 1965. De omvang die de beweging daarna heeft aangenomen kan echter niet afdoende verklaard worden uit het bestaan van meningsverschillen binnen de partijtop. Het opmerkelijke aan de ontwikkelingen in 1966 is dat de strijd zo gemakkelijk escaleerde, eerst naar zich snel vormende politieke groeperingen onder studenten en middelbare scholieren, en vanaf december 1966 naar andere maatschappelijke groepen in vooral de stedelijke samenleving. Het was daarbij niet alleen zo dat de oproep van Mao en zijn medestanders aan studenten en scholieren om Rode Gardes te vormen en revolutie te maken een snelle respons vond. Ook de aangevallen partij ging snel tot actie over, en organiseerde haar eigen Rode Gardes. De sociale basis van de radicalen was waarschijnlijk veel breder dan genoemde studenten en middelbare scholieren. Hoffmann (1977) en Lee (1978) catalogiseerden een hele rij sociale groepen die vanaf

het begin van de jaren zestig het slachtoffer waren geworden van de Chinese bureaucratie, en die daardoor het recruteringsveld vormden voor de radicale Maoïsten. Zij rekenen daar onder andere arbeiders in tijdelijke dienst en sommige categorieën arme boeren toe. Daartegenover stellen zij de "conservatieve" groepen: het partij-establishment en onder andere de arbeiders in vaste dienst (16).

De politieke strijd tussen al deze groepen was in hoofdzaak beslist in april 1969, toen het 9e Partijcongres werd gehouden. Uit drie jaren van gewelddadigheden en politieke chaos, die soms veel weg had van een burgeroorlog, kwamen het VBL en de meer gematigde politieke groeperingen als overwinnaars te voorschijn. De politieke winst van het VBL werd gesymboliseerd door het oprukken van Lin Biao naar de tweede plaats in de partij-hiërarchie. Liu Shaoqi en Deng Xiaoping waren van het politieke toneel verdwenen.

Tot eind 1966 had het VBL uitsluitend logistieke en organisatorische steun verleend aan de nieuwe massacampagne, een rol die het, zij het op minder omvangrijke schaal, ook bij vroegere massacampagnes had vervuld. In januari 1967 werd de greep van het leger op de politieke besluitvorming echter dramatisch vergroot. Haar bestuurlijke organen beneden het nationale niveau kregen opdracht om het partij-apparaat op provincieniveau en lager te gaan controleren. Hiermee werd het fundament weggeslagen onder de zelfstandige machtsuitoefening door de partijbureaucratie. De machtsuitbreiding van het VBL kreeg in de daaropvolgende maanden gestalte in de zogenaamde Militaire Controle Comitees, waarin ook militaire commandanten zitting hadden (17).

De opdracht die de bestuurlijke kaders uit het VBL van de partijtop in Beijing meekregen, was uitdrukkelijk politiek. Zij moesten interveniëren ten gunste van "Links", dat wil zeggen van de door Mao Zedong en de Culturele Revolutie Groep gesteunde organisaties van Rode Gardisten. De bestaande bestuursstructuur moest daarbij vervangen worden door Revolutionaire Comitees, waarin vertegen-

woordigers moesten zitten van het VBL, van de radicale massaorganisaties, en van de zojuist afgezette regerings- en partijfunktionarissen (de zogenaamde Drievoudige Alliantie).

De vorming van Revolutionaire Comitees verliep tot augustus 1967 bijzonder traag, voornamelijk doordat de politieke kloof tussen het merendeel van de regionale commandanten en de radicale Rode Gardisten te groot was. De spanningen tussen beide groeperingen kwamen tot uitbarsting tijdens het beroemde Wuhan-incident, in juli 1967. De regionale troepen onder leiding van hun commandant Chen Caidao weigerden toen om de door Beijing als "links" erkende massa-organisaties te steunen. Dit conflict is om verschillende redenen kenmerkend voor de aard van het militaire ingrijpen tijdens de CR, en betekende een zeer belangrijk keerpunt in het verloop ervan.

In de eerste plaats bleek hier duidelijk de weerstand van de regionale commandanten van het VBL tegen de politieke lijn van de door de radicalen gedomineerde partijtop in Beijing. Chen Caidao stond niet alleen in zijn opvattingen, en dat is niet zo verwonderlijk. Binnen het VBL waren de regionale troepen het meest verbonden geweest met de status quo van vóór de CR. Het waren juist deze troepen en hun officieren die, in overeenstemming met het scenario van Lin Biao, de meeste contacten onderhielden met de regionale partijbureaucratie. Zij trainden de volksmilitie en hadden een functie bij de handhaving van de openbare orde. Bovendien waren ze financieel onafhankelijk van de Centrale Overheid. Uit het verzet van Chen Caidao bleek duidelijk dat de radicale impulsen die het leger in de periode 1959-1966 had ondergaan, niet gewerkt hadden zoals Mao en zijn aanhang gehoopt hadden.

In de tweede plaats onderstreept het Wuhan-incident de complexiteit van de militair-politieke situatie tijdens de CR. Het conflict werd beëindigd ten gunste van de linkse massa-organisaties. Chen werd daarbij ten val gebracht. Om dit doel te bereiken was echter een militaire invasie nodig van de zogenaamde centrale troepen. Deze troepen konden

rechtstreeks door de partij- en legertop in Beijing gecommandeerd worden, waren financieel veel afhankelijker van "Beijing" (de lucht- en zeemacht vielen er onder andere onder), en onderhielden mede door hun gespecialiseerdheid op de direkte verdediging van de landsgrenzen veel minder contacten met het plaatselijke civiele bestuurskader. Zij werden door de Centrale Regering met succes ingezet in Wuhan.

De overwinning van "Links" was desondanks maar schijn. De partijtop in Beijing werd juist in de maanden na het Wuhan-incident tot concessies aan de regionale commandanten gedwongen. De belangrijkste hiervan was dat de radicalen zich voortaan zouden onthouden van aanvallen op het VBL. Het is niet verwonderlijk dat de vorming van Revolutionaire Comitees in het daarop volgende jaar veel sneller verliep. Zij werd in september 1968 voltooid.

De dominante positie die de militairen zich toen in het bestuur hadden verworven blijkt duidelijk uit het feit dat vrijwel alle voorzitters en vicevoorzitters van de Revolutionaire Comitees op provincie-niveau militairen waren, zowel commandanten als politieke commissarissen. Bovendien bezetten militairen in totaal bijna de helft van alle posten (18). Tijdens het 9e Partijcongres bleek verder dat het VBL in het Centraal Comité van de CCP een dominerende positie had ingenomen, terwijl de radicalen daarin nauwelijks vertegenwoordigd waren.

Het kost grote moeite om de machtstoename van de militairen tijdens de CR te verklaren uit het lage niveau van de politieke cultuur in de Volksrepubliek China. De belangrijkste reden daarvoor is dat de militairen zich nooit richtten tegen de civiel-politieke sector als zodanig. Eerder vond er een proces plaats waarbij politici van verschillende opvattingen trachtten steun te vinden bij het VBL. Daardoor, en door de diepgang van de conflicten tijdens de CR, werd steeds meer politieke macht naar het VBL toegeschoven.

De tweede reden is dat de manier waarop het VBL in de conflicten ingreep in hoge mate bepaald werd

door de relaties die haar verschillende onderdelen hadden met de meer civiel getinte sectoren van het politieke systeem. Hierboven werd al kort gewezen op het verschil tussen "regionale" troepen en "centrale" troepen. Op dit institutionele verschil is door Nelsen veel nadruk gelegd. Whitson daarentegen benadrukt de vele informele bindingen tussen de civiele en de militaire sector. Deze bindingen gaan terug op de zogenaamde Veldlegers, de grote regionale legereenheden waarin het VBL tijdens de Burgeroorlog (1945-1949) verdeeld was, en die volgens Whitson na 1949 informeel bleven voortbestaan. Zoals we in hoofdstukje 3 al zagen kent Whitson bovendien een grote rol toe aan het politieke kader binnen het VBL, dat volgens hem de belangrijkste drager was van radicale ideeën in het leger. Uiteraard hangt dit alles nauw samen met het karakter van het Chinese politieke systeem, zoals hierboven beschreven.

Het is in het kader van dit artikel jammer genoeg niet mogelijk om gedetailleerd in te gaan op het uiterst complexe verloop van de politieke strijd tijdens de CR, en de rol van de Chinese militairen daarin. Hopelijk is in het bovenstaande wel voldoende aangegeven waarom Finer's analyse weinig verhelderend zou zijn bij nader onderzoek daarnaar.

5. Conclusie

Finer's begrippenapparaat is niet erg bruikbaar voor de analyse van het politieke ingrijpen door het VBL tijdens de Culturele Revolutie. Enerzijds komt dat door het specifieke karakter van het Chinese politieke systeem. Anderzijds moet men zich echter afvragen of Finer's resolute scheiding van militaire en civiel-politieke functies in het algemeen wel zo'n goed uitgangspunt is voor de analyse van militaire staatsgrepen. De politieke karakteristieken van het VBL, en haar vele verbindingen met de rest van het politieke systeem, zijn misschien niet zo uniek als ze op het eerste gezicht lijken.

Noten

1. Voor hun morele steun en/of kritiek ben ik veel dank verschuldigd aan de volgende mensen: Gregor Benton, Han Blom, Peter Boomgaard, Luuk Brug, Anneke Douw, Wantje Fritschy, Willem Kleijn, Johan Kwee, Niko Lettinck, Kurt Radtke. Verder aan de overige deelnemers aan deze Finer-serie en aan Michel Korzec van de redactie van het *A.S.T.*
2. Geciteerd uit Whitson (1973), p. 414, 4e al.
3. Cf. Finer (1975), p. 20 e.v.
4. Finer (1975), pp. 22-26, 41.
5. Vgl. ook Finer (1975), pp. 90-98.
6. Bedoeld zijn hier Joffe (1965) en Gittings (1967).
7. Gittings (1967), pp. 160-167; zie ook Spengler (1976), p. 13 en Schurmann (1968), p. 564.
8. Finer (1975), p. 242.
9. Whitson (1968).
10. Gittings (1967), pp. 246-248; Nelsen (1977), pp. 50-52.
11. Zie ook hierboven, hoofdstukje 2.
12. Gittings (1967), p. 224; Nelsen (1977), pp. 22-24, 181-190. Nelsen plaatst de verandering van de rol van de volksmilitie pas in 1967. Hij doet dit echter zonder Gittings' bewijsvoering voor een eerdere omslag te ontzenuwen.
13. Zie o.a. Whitson (1973), pp. 366-367.
14. Whitson (1973), p. 530.
15. Schurmann (1968), p. 567.
16. Hoffman (1977), pp. 47-67; Lee (1978), pp. 110-139.
17. Nelsen (1977), pp. 27-31.

Geciteerde literatuur

- J. Domes (1970), "The role of the military in the formation of Revolutionary Committees 1967-1968", *The China Quarterly* 44, pp. 112-145.
- S.E. Finer (1975)², *The man on horseback, the role of the military in politics*, Penguin Books.
- J. Gittings (1967), *The role of the Chinese army*, New York.
- R. Hoffmann (1977), *Mao's Rebellen, Sozialgeschichte der Chinesische Kultur-Revolution*, Hamburg.
- E. Joffe (1965), *Party and army, professionalism and political control in the Chinese officer corps 1949-1964*, Cambridge (Mass.).
- H.Y. Lee (1978), *The politics of the Chinese Cultural Revolution; a case study*, Berkeley.
- H.W. Nelsen (1977), *The Chinese military system. An organizational study of the Chinese People's Liberation*

Army, Boulder (Colo, etc.).

- F. Schurmann (1968)², *Ideology and organization in Communist China*, Berkeley/Los Angeles/London.
- T. Spengler (1976), *Der Sturz von Lin Piao. Paradigma für militärisch-zivile Konflikte in der VR China*, Hamburg.
- W. Whitson (1968), "The concept of military generation: the Chinese Communist case", *Asian Survey*, VIII, 11, pp. 921-947.
- W. Whitson (1973), *The Chinese High Command. A history of Communist military politics 1927-1971*, New York.